

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
(หลวงประดิษฐมนูธรรม)
“รัฐบุรุษอาวุโส”

รูปหล่อ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

ฉลองครบชาตกาล ๑๐๐ ปี
เมื่อวันที่ ๑๑ เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๔๓

“...ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงอยู่ได้ ต้องประกอบด้วยกฎหมาย
ศีลธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต...”

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ผู้เคยดำรงตำแหน่งและมีบทบาททางการเมืองหลายตำแหน่ง ทั้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลัง และเลขาธิการคนแรกของสภาผู้แทนราษฎรสยาม อดีตนายกรัฐมนตรี ๓ สมัย อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ อดีตผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง รัฐบุรุษอาวุโส สร้างคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ บ้านเมืองหลายประการ

องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก เพื่อเฉลิมฉลองชาตกาลครบ ๑๐๐ ปีในปี พ.ศ.๒๕๕๓ นับเป็นคนไทยลำดับที่ ๑๒ ที่ได้รับเกียรติอันสูงส่งนี้

ประวัติ

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๕๓ ในเรือนแพหน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรของนายเสียงและนางลูกจันทร์ พนมยงค์ ซึ่งเป็นครอบครัวชาวนาฐานะดี

นายปรีดีเริ่มศึกษาหนังสือไทยที่บ้านครูแสง ต่อมาได้เรียนต่อที่บ้านหลวงปราณีประชาชน (เปี่ยม ชะชาติ) ที่อำเภอท่าเรือ เมื่ออ่านเขียนได้จึงเข้าเรียนที่โรงเรียนวัดรวก สอบไล่ได้ประถมชั้น ๑ แห่งประโยค ๑ และย้ายไปเรียนที่โรงเรียนวัดศาลาปูน อำเภอกรุงเก่า จนสอบไล่ได้ประถมบริบูรณ์ จากนั้นได้ศึกษาชั้นมัธยมเตรียมที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร และได้ไปสอบไล่ได้ชั้นมัธยม ๖ ที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า ต่อมาเข้าศึกษาต่อที่

โรงเรียนสวนกุหลาบเป็นเวลา ๖ เดือน แต่เนื่องจากสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมตั้งแต่อายุเพียง ๑๔ ปี ยังเยาว์เกินจะศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาชั้นสูง นายปรีดีจึงกลับไปช่วยครอบครัวทำนาที่อำเภอวังน้อยอีกสองปี

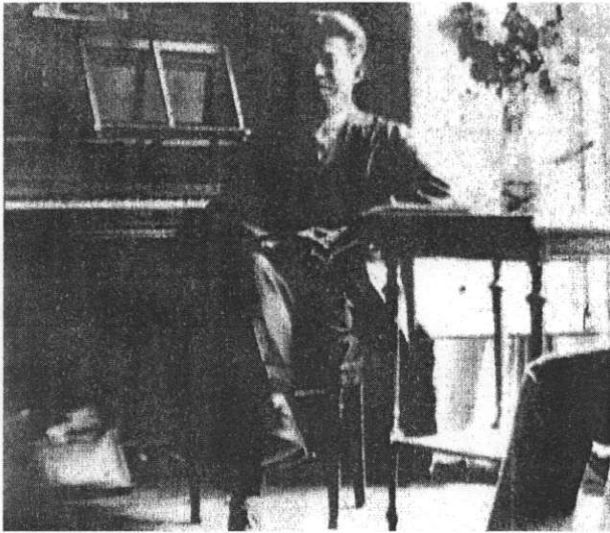
ปี พ.ศ.๒๔๖๐ ได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม สองปีต่อมาสอบไล่วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิตได้ตั้งแต่อายุเพียง ๑๙ ปี ต้องรอจนครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์จึงจะได้เข้าเป็นสมาชิกสามัญของเนติบัณฑิตยสภาได้

เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๔๖๓ กระทรวงยุติธรรมได้ให้ทุนไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส โดยเริ่มศึกษาภาษาฝรั่งเศสและความรู้ทั่วไปที่วิทยาลัยก็อง (Lycée de Caen) และศึกษาพิเศษกับศาสตราจารย์เลอบอนนัวส์ (Lebonnois) สำเร็จการศึกษาได้ปริญญารัฐเป็น “บาเชอลิเออร์” กฎหมาย (Bachelier en Droit) และได้เป็น “ลิซองซิเออร์” กฎหมาย (Licencié en Droit) ณ มหาวิทยาลัยก็อง (Université de Caen) และใน พ.ศ.๒๔๖๗ นายปรีดีได้ศึกษาต่อระดับปริญญาเอก ได้รับปริญญารัฐดุษฎีบัณฑิตกฏหมาย ฝ่ายนิติศาสตร์ และได้รับประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐกิจ จากมหาวิทยาลัยปารีส นับเป็นคนไทยคนแรกที่สามารถศึกษาระดับนี้ หลังจากนั้นจึงเดินทางกลับเมืองไทย

การสร้างคุณประโยชน์ต่อบ้านเมือง

การศึกษาเรียนรู้วิชากฎหมาย รวมทั้งวิชาเศรษฐศาสตร์ชั้นสูงจากชาติตะวันตก ทำให้นายปรีดีเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเข้าสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามวิถีของสังคมนานอารยประเทศ

นายปรีดี ขณะศึกษาอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๖๙ ขณะที่ยังศึกษาอยู่ที่กรุงปารีส ณ หอพัก Rue du summerard ได้มีการประชุมครั้งประวัติศาสตร์ขึ้น ผู้เข้าร่วมประชุมได้แก่ ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี ร.ท.แปลก ชีตตะสังคะ (หลวงพิบูลสงคราม) ร.ต.ทัศนัย มิตรภักดี นายตั้ว ลพานุกรม หลวงศิริราชไมตรี (จรรยา สิงหเสนี) นายเนบ พหลโยธิน และนายปรีดี พนมยงค์ พวกเขาได้ตั้งปณิธานที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็น

คณะนายทหารร่วมก่อวินาศกรรม ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕

ประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยใช้ยุทธวิธียึดอำนาจโดยฉับพลันและจับกุมบุคคลสำคัญไว้เป็นตัวประกันเช่นเดียวกับการปฏิวัติในรัสเซียและฝรั่งเศส

นายปรีดีไม่ได้ต้องการแค่ประชาธิปไตยทางการเมืองเท่านั้น หากแสดงเจตนาหมั่นและแสดงบทบาทในเวลาต่อมาที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ สังคมและการศึกษา เจตนาหมั่นนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในหลัก ๖ ประการของ “ประกาศคณะราษฎร” ที่เขาเป็นผู้ร่างขึ้นเพื่อใช้เป็นคำแถลงการณ์ในวันเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ ดังต่อไปนี้

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
๓. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก...
๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพที่ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวแล้ว
๖. จะต้องให้การศึกษอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

นายปรีดีได้เข้ารับราชการเป็นผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรม ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประดิษฐมนูธรรม และยังเป็นอาจารย์สอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม นอกจากนั้นยังได้เปิดสอนวิชากฎหมายแก่นักเรียนกฎหมายที่บ้านถนนสีลมโดยไม่คิดค่าสอน เป็นโอกาสในการเผยแพร่อุดมการณ์ที่ตระเตรียมการไว้แก่คนรุ่นใหม่ ซึ่งต่อมาลูกศิษย์เหล่านี้ได้เป็นกำลังสำคัญของคณะราษฎร

ย่างรุ่งวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ หลังจากคณะราษฎรวางแผนการมาถึงเจ็ดปี นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าสายทหารบก นายนาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) หัวหน้าสายทหารเรือ และอำมาตย์ตรี หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เป็นหัวหน้าฝ่ายพลเรือน ได้

ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดิน โดยลวงทหารจากกรมกองต่างๆ ให้มาชุมนุมพร้อมกันหน้าพระบรมรูปทรงม้า และถือโอกาสประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองทันที

หลังจากยึดอำนาจในกรุงเทพฯ เบ็ดเสร็จแล้ว ผู้ก่อการได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะเสด็จแปรพระราชฐาน ณ พระราชวังไกลกังวล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้ทรงทราบ จึงเสด็จนิวัติกลับกรุงเทพฯ ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ที่ร่างโดยนายปรีดี พนมยงค์ ต่อมาท่านยังเป็นอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญถาวรฉบับแรกของไทย

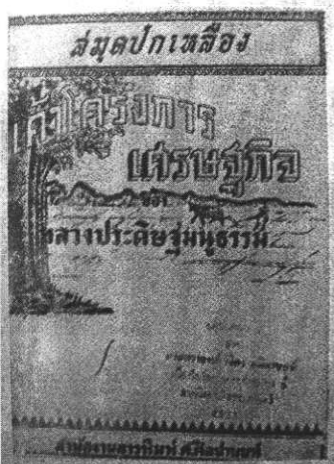
งานแรกของนายปรีดีซึ่งได้รับเลือกให้เป็นหนึ่งในคณะรัฐมนตรี คือเป็นผู้ร่าง “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” และจัดพิมพ์เป็นเล่ม รู้จักกันดีในชื่อ “สมุดปกเหลือง” มุ่งเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน เป็นการนำรูปแบบของสหกรณ์มาใช้ แต่ไม่ทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของประชาชน ให้รัฐซื้อที่ดินเจ้าของด้วยพันธบัตร ชาวนาชาวไร่จะเป็นลูกจ้างของรัฐบาลโดยได้รับเป็นเงินเดือน และยังเสนอแนวความคิดที่ทันสมัยเกี่ยวกับการประกันสังคม (Social Assurance) ในกรณีที่ราษฎรไม่สามารถทำงานเพราะเจ็บป่วย ชราภาพ ก็ได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล

แนวความคิดในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ของนายปรีดีไม่ได้รับการเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรียุคนั้น มีหน้าซ้ำตนเองยังถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ จำเป็นต้องเดินทางออกไปพำนักยังประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่

๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ แต่เค้าโครงการเศรษฐกิจ ของเขาก็เป็นแบบฉบับของการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติอย่างเป็นระบบ ความคิดหลายอย่างในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ดังกล่าวก็ได้นำมาปฏิบัติอย่างได้ผลดี เช่น การประกันสังคม การตั้งธนาคารแห่งชาติ การออกสลากกินแบ่ง เพื่อระดมทุนให้แก่รัฐบาล เป็นต้น

วันที่ ๑๙ มิถุนายน ปีเดียวกัน คณะราษฎรได้ยึดอำนาจจากพระยามโนปกรณักษ์ พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี นายปรีดีได้กลับมาร่วมคณะรัฐบาล โดยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ผลงานสำคัญในช่วงนี้ คือ การยกร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ เนื้อหาสำคัญคือ การกระจายอำนาจปกครองออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น โดยมีสภาเทศบาล ประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาปกครองตนเอง

ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ นายปรีดีได้ผลักดันให้เกิด “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง” และได้มีพิธีเปิดในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ (ต่อมาถูกตัดคำว่า “การเมือง” ออกเหลือ “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่อยู่นอกเหนือการกำกับของรัฐเป็นแห่งแรก โดยไม่ต้องมีการสอบเข้าหรือเรียกกันทั่วไปสมัยนี้ว่า “มหาวิทยาลัยเปิด” เพื่อให้ข้าราชการและประชาชนทั่วไปมีโอกาสได้เล่าเรียนในระดับอุดมศึกษา ในปีแรกนั้นมีผู้สมัครเข้าเรียนถึง ๗,๐๙๔ คน นายปรีดีดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การเป็นเวลาถึง ๑๘ ปี

เค้าโครงการเศรษฐกิจ

ภารกิจสำคัญของนายปรีดีขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๑ ได้มีบทบาทสำคัญในการเจรจากับประเทศมหาอำนาจ ๑๓ ประเทศ เพื่อยกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกันกับไทยในเรื่องเอกราชทางศาลและทางเศรษฐกิจกลับคืนมา

เมื่อนายปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังระหว่าง พ.ศ.๒๔๘๑-๒๔๘๔ ได้ปรับปรุงระบบภาษีอากรเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม โดยยกเลิกเงินภาษีรัชชูปการหรือภาษีส่วย ยกเลิกอากรค่านา สถาปนา "ประมวลรัษฎากร" (Revenue Code) ซึ่งรวมบทบัญญัติเกี่ยวกับภาษีอากรทางตรงที่เป็นธรรมแก่สังคม รวมทั้งปรับปรุงภาษีอากรให้เป็นธรรม ผู้มีรายได้มากเสียภาษีมาก ผู้มีรายได้น้อยเสียภาษีน้อย

ช่วงเวลานั้นใกล้เข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒ นายปรีดีได้มองการณ์ไกลว่า เงินปอนด์ซึ่งประเทศใช้เป็นทุนสำรองเงินตราจะต้องลดค่าลง จึงได้จัดการนำเงินปอนด์จำนวนหนึ่งไปซื้อทองคำแท่ง และเก็บไว้ในห้องนิรภัยกระทรวงการคลัง ซึ่งยังคงรักษาไว้เป็นทุนสำรองเงินบาทจนปัจจุบัน ช่วยสร้างเสถียรภาพให้แก่ค่าเงินบาทขณะนั้นได้อย่างมั่นคง

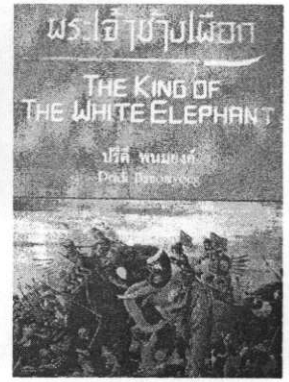
นอกจากนี้นายปรีดียังมีส่วนร่วมในการบุกเบิกการตั้งธนาคารชาติ โดยจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทยขึ้นเพื่อฝึกฝนเจ้าหน้าที่ในการบริหารงาน จากนั้นจึงจัดตั้งธนาคารชาติไทย หรือชื่ออย่างเป็นทางการว่า ธนาคารแห่งประเทศไทย และได้มีพิธีเปิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๕

ในช่วงก่อนสงครามโลกนายปรีดีได้อำนวยการสร้างภาพยนตร์เรื่อง "พระเจ้าช้างเผือก" (The King of The White Elephant) จากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ฉบับภาษาอังกฤษที่เขาประพันธ์ขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อคัดค้านการทำสงครามผ่านไปยังผู้นำประเทศต่างๆ นับเป็นภาพยนตร์ไทยเสียงภาษาอังกฤษในฟิล์มเรื่องแรก

เช้าวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ กองทัพญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทย นายปรีดีได้คัดค้านการร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างรุนแรง แต่ก็แพ้เสียงข้างมาก จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พ้นจากตำแหน่งทาง

นายปรีดีขณะอำนวยการสร้างภาพยนตร์เรื่องพระเจ้าช้างเผือก และหนังสือเรื่องพระเจ้าช้างเผือกที่ประพันธ์ขึ้น

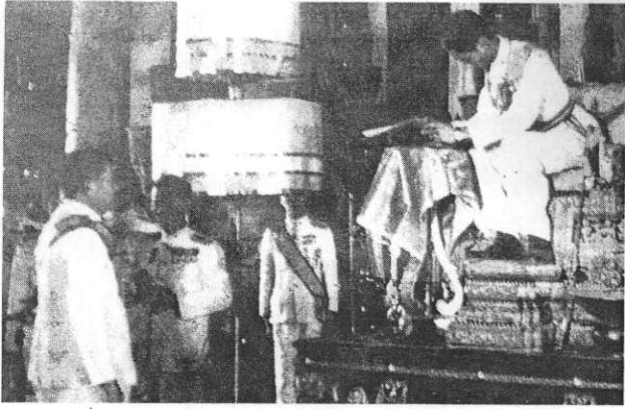
การเมืองตามความต้องการของญี่ปุ่น ทว่านายปรีดีกลับไม่ละความพยายามโดยเป็นผู้นำก่อตั้งองค์การใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่น ท่านได้ประสานความสามัคคีของคนไทยทุกฝ่าย นับตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ประชาชนชาวไทยทั้งในและต่างประเทศ จัดตั้ง "ขบวนการเสรีไทย" เพื่อปลดปล่อยประเทศจากการครอบครองของญี่ปุ่น โดยมี "รูธ" (Ruth) ซึ่งเป็นนามแฝงของนายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทยและดำเนินการอย่างลับๆ ในการต่อต้านญี่ปุ่น

ภายหลังจากญี่ปุ่นยอมจำนน นายปรีดีในฐานะของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ประกาศสันติภาพเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๘ ว่าการประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย

ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงบรรลุนิติภาวะ จึงไม่มีความจำเป็นต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ตำแหน่งนี้ถือได้ว่าเป็นตำแหน่งอันทรงเกียรติสูงสุด

นายปรีดี ในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ชมการสวนสนาม ณ ถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๘

รัชกาลที่ ๘ ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๙ โดยมีนายปรีดี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายปรีดีขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ๓ สมัย คือ ครั้งแรก วันที่ ๒๔ มีนาคม ถึง ๑ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๙ ครั้งที่ ๒ วันที่ ๘-๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๙ และครั้งที่ ๓ วันที่ ๑๑ มิถุนายน ถึง ๒๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๙

ต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๙ นายปรีดีได้เดินทางตามคำเชิญไปยัง ๙ ประเทศ ซึ่งให้การต้อนรับและให้เกียรติยกย่องเขาเป็นอย่างสูง หลังจากกลับมาในวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๐ มีประชาชนไปต้อนรับนายปรีดีที่สนามบินน้ำคลองเตยนับพันคน

คืนวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ คณะรัฐประหารเข้ายึดอำนาจและกราดยิงทำเนียบทำซัง ซึ่งนายปรีดีและครอบครัวพำนักอยู่ โดยอ้างเหตุว่า นายปรีดีมีส่วนลอบปลงพระชนม์รัชกาลที่ ๘ แม้ว่านายปรีดีไม่ได้เป็นนายกรัฐมนตรี แต่คณะรัฐประหารก็มุ่งหมายที่จะกำจัดนายปรีดีโดยตรง นายปรีดีจึงจำต้องลี้ภัยออกนอก

ภาพถ่ายสุดท้าย ณ บ้านชานกรุงปารีส วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๖

ประเทศไปอยู่ที่ประเทศสิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐

ต่อมาวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๒ นายปรีดี พร้อมด้วยนายทหารเรือและประชาชนส่วนหนึ่งได้ก่อการปฏิวัติรัฐประหารจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม แต่ไม่สำเร็จ นายปรีดีจึงลี้ภัยไปอยู่สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นเวลาถึง ๒๑ ปี ก่อนจะเดินทางไปพำนักอยู่ที่บ้านพักชานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส พร้อมด้วยภริยาและบุตร

ตลอดเวลาที่นายปรีดีลี้ภัยการเมืองอยู่ในต่างแดน ท่านยังกระตือรือร้น แสดงบทบาททางความคิดต่อการเมืองภายในประเทศไทยและการเมืองระดับโลก ท่านได้กล่าวสุนทรพจน์หลายครั้งและเขียนหนังสือไว้มาก เพื่อแสดงทัศนะประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชนและสันติภาพต่อต้านเผด็จการ คัดค้านการสร้างและสะสมอาวุธนิวเคลียร์ รวมทั้งการทำสงครามทุกรูปแบบ นายปรีดีถึงแก่อสัญกรรมอย่างสงบด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๖ อายุรวม ๘๒ ปี ๑๑ เดือน ๒๑ วัน

Chloropsis aurifrons pridii หรือนกเขียวก้านตองพันธุ์เหนือ เป็นชื่อนกชนิดย่อยหนึ่งของนกเขียวก้านตองหน้าผากสีทอง ค้นพบที่คอคอยอินทนนท์ โดยนายเอช.จี. ไดเนน (H.G.Deignan) เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๗๑ สถาบันสมิธโซเนียนแห่งอเมริกาได้ตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติแก่นายปรีดีเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๙ ในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทย